

INKLYUZIV TA'LIMDA O'QITUVCHILARNING ROLI VA KASBIY KOMPETENSIYALARI

Ashurova Aziza Xasan qizi

Alohida Ta'limga Ehtiyoji bo'lgan Kar va Zaif Eshitadigan Bolalar uchun ixtisoslashtirilgan 17-sonli maxsus maktab internati surdopedagogika o'qituvchisi

Annotatsiya: Mazkur maqolada inklyuziv ta'limning nazariy asoslari, uning xalqaro miqyosdagi rivojlanish tendensiyalari, amaliyotda uchraydigan muammolar hamda istiqboldagi rivojlanish yo'nalishlari tahlil qilinadi. Shuningdek, inklyuziv ta'limning inson huquqlarini ta'minlashdagi o'rni, ta'lim tizimida teng imkoniyatlar yaratishdagi ahamiyati va turli davlatlar tajribasi ilmiy jihatdan yoritiladi. Tadqiqot natijalari inklyuziv ta'lim jamiyatda ijtimoiy adolat va barqaror rivojlanishni ta'minlashning muhim omili ekanligini ko'rsatadi.

Kalit so'zlar: inklyuziv ta'lim, maxsus ehtiyojli bolalar, teng ta'lim imkoniyatlari, nogironlik, ta'lim siyosati, ijtimoiy integratsiya, barqaror rivojlanish.

Аннотация: В данной статье анализируются теоретические основы инклюзивного образования, тенденции его международного развития, практические проблемы и будущие направления развития. Также научно освещается роль инклюзивного образования в обеспечении прав человека, важность создания равных возможностей в системе образования и опыт различных стран. Результаты исследования показывают, что инклюзивное образование является важным фактором обеспечения социальной справедливости и устойчивого развития общества.

Ключевые слова: инклюзивное образование, дети с особыми потребностями, равные образовательные возможности, инвалидность, образовательная политика, социальная интеграция, устойчивое развитие.

Abstract: This article analyzes the theoretical foundations of inclusive education, its international development trends, practical problems and future development directions. It also scientifically highlights the role of inclusive education in ensuring human rights, the importance of creating equal opportunities in the education system, and the experience of different countries. The research results show that inclusive education is an important factor in ensuring social justice and sustainable development in society.

Keywords: inclusive education, children with special needs, equal educational opportunities, disability, education policy, social integration, sustainable development.

So‘nggi yillarda dunyo miqyosida ta‘lim tizimini demokratlashtirish va barcha fuqarolar uchun teng ta‘lim imkoniyatlarini yaratish masalasi dolzarb ahamiyat kasb etmoqda. Shu nuqtai nazardan inklyuziv ta‘lim konsepsiyasi xalqaro hamjamiyat tomonidan ta‘lim sohasidagi ustuvor yo‘nalishlardan biri sifatida e‘tirof etilmoqda. Inklyuziv ta‘lim nafaqat nogironligi bo‘lgan bolalarni umumiy ta‘lim muassasalariga jalb etishni, balki har bir o‘quvchining individual ehtiyojlarini hisobga olgan holda sifatli ta‘lim olish huquqini ta‘minlashni nazarda tutadi.

Bugungi kunda inklyuziv ta‘lim Birlashgan Millatlar Tashkilotining Barqaror rivojlanish maqsadlari, xususan, sifatli ta‘limni ta‘minlashga qaratilgan 4-maqсад bilan chambarchas bog‘liq hisoblanadi. Shu sababli dunyoning ko‘plab mamlakatlarida inklyuziv ta‘lim siyosatini takomillashtirish bo‘yicha keng ko‘lamli islohotlar amalga oshirilmoqda. Globallashtirish sharoitida ta‘lim tizimining asosiy vazifalaridan biri barcha insonlar uchun teng va sifatli ta‘lim olish imkoniyatlarini yaratishdan iborat. Inklyuziv ta‘lim konsepsiyasi aynan shu maqsadni amalga oshirishga qaratilgan bo‘lib, u har qanday jismoniy, aqliy, psixologik yoki ijtimoiy xususiyatlardan qat‘i nazar, barcha o‘quvchilarning birgalikda ta‘lim olishini nazarda tutadi.

Inklyuziv ta‘lim – bu barcha bolalarning, ularning jismoniy, aqliy, ijtimoiy, emotsional yoki boshqa xususiyatlaridan qat‘i nazar, bir xil ta‘lim muhitida o‘qish imkoniyatiga ega bo‘lishini ta‘minlaydigan ta‘lim tizimidir. Ushbu yondashuvning asosiy tamoyili ta‘lim tizimini bolaga moslashtirishdan iborat bo‘lib, bolaning tizimga moslashishini talab qilmaydi.

Inklyuziv ta‘limning nazariy asoslari quyidagi tamoyillarga tayanadi:

- ta‘lim olish huquqining universalligi;
- kamsitmaslik va tenglik;
- individual yondashuv;
- ijtimoiy integratsiya;
- hamkorlik va ishtirokchilik.

Inklyuziv ta‘lim konsepsiyasining rivojlanishida 1994-yilda qabul qilingan Salamanca deklaratsiyasi muhim ahamiyat kasb etadi. Mazkur hujjatda barcha bolalar uchun birgalikda ta‘lim olish imkoniyatlarini yaratish zarurligi ta‘kidlangan.

Jahonda inklyuziv ta‘limning rivojlanish tendensiyalari. Hozirgi davrda rivojlangan va rivojlanayotgan mamlakatlarda inklyuziv ta‘limni joriy etish bo‘yicha turli strategiyalar amalga oshirilmoqda. Kanada, Finlyandiya, Norvegiya, Shvetsiya, Avstraliya va Buyuk Britaniya kabi davlatlarda inklyuziv ta‘lim davlat siyosatining ajralmas qismi hisoblanadi.

Finlyandiya tajribasi shuni ko‘rsatadiki, o‘quvchilarning individual ehtiyojlarini erta aniqlash va ularga mos pedagogik yordam ko‘rsatish inklyuziv ta‘lim samaradorligini oshiradi. Kanadada esa maxsus pedagoglar, psixologlar va ijtimoiy xodimlarning

hamkorlikdagi faoliyati muhim natijalar bermoqda. Raqamli texnologiyalarning rivojlanishi ham inklyuziv ta’lim imkoniyatlarini kengaytirmoqda. Masofaviy ta’lim platformalari, ovozli dasturlar, ekran o’quvchilari va sun’iy intellekt asosidagi vositalar ta’lim jarayonida teng imkoniyatlarni yaratishga xizmat qilmoqda.

Inklyuziv ta’limni amalga oshirishdagi muammolar. Inklyuziv ta’limni joriy etishda qator muammolar mavjud. Ularni quyidagi guruhlarga ajratish mumkin:

Institutsional muammolar: Ko’plab ta’lim muassasalarida nogironligi bo’lgan bolalar uchun mos infratuzilmaning yetarli emasligi kuzatiladi. Panduslar, liftlar, maxsus jihozlar va moslashtirilgan sinfxonalar yetishmasligi inklyuziv ta’lim sifatiga salbiy ta’sir ko’rsatadi.

Pedagogik muammolar: O’qituvchilarning inklyuziv pedagogika bo’yicha yetarli malakaga ega emasligi muhim muammolardan biridir. Maxsus ehtiyojli o’quvchilar bilan ishlash uchun zarur metodika va kompetensiyalar barcha pedagoglarda ham shakllanmagan.

Ijtimoiy-psixologik muammolar: Jamiyatda nogironlikka nisbatan stereotip va noto’g’ri qarashlarning mavjudligi inklyuziv ta’lim rivojlanishiga to’sqinlik qilmoqda. Ayrim hollarda ota-onalar va o’quvchilar tomonidan maxsus ehtiyojli bolalarni qabul qilish darajasi past bo’lishi mumkin.

Moliyaviy muammolar: Inklyuziv ta’limni samarali tashkil etish qo’shimcha moliyaviy resurslarni talab qiladi. Maxsus uskunalar, pedagoglarni qayta tayyorlash va moslashtirilgan o’quv materiallarini ishlab chiqish katta mablag’ talab etadi.

Inklyuziv ta’limning jamiyat rivojlanishidagi ahamiyati. Inklyuziv ta’lim nafaqat alohida shaxslarning manfaatlariga xizmat qiladi, balki jamiyatning umumiy rivojlanishiga ham ijobiy ta’sir ko’rsatadi. U ijtimoiy tenglikni mustahkamlaydi, diskriminatsiyani kamaytiradi va fuqarolik jamiyatining shakllanishiga xizmat qiladi.

Tadqiqotlar shuni ko’rsatadiki, inklyuziv muhitda ta’lim olgan bolalarda empatiya, bag’rikenglik, hamkorlik va ijtimoiy mas’uliyat hissi yuqori darajada rivojlanadi. Natijada jamiyatda ijtimoiy birdamlik va o’zaro hurmat kuchayadi.

Inklyuziv ta’limning istiqbollari. Kelajakda inklyuziv ta’limning rivojlanishi quyidagi yo’nalishlarda davom etishi kutilmoqda:

- raqamli texnologiyalardan keng foydalanish;
- sun’iy intellekt asosidagi moslashtirilgan ta’lim tizimlarini joriy etish;
- pedagoglarni maxsus tayyorlash dasturlarini takomillashtirish;
- xalqaro hamkorlikni kengaytirish;
- universal dizayn tamoyillarini ta’lim muassasalarida qo’llash.

Shuningdek, ta’lim siyosatida inson huquqlariga asoslangan yondashuvning kuchayishi inklyuziv ta’limni yanada rivojlantirishga xizmat qiladi.

Kelgusida inklyuziv ta’lim quyidagi yo’nalishlarda rivojlanishi kutilmoqda:

- sun’iy intellekt asosidagi ta’lim texnologiyalarini keng joriy etish;
- pedagoglarni uzluksiz malaka oshirish tizimini takomillashtirish;
- universal dizayn tamoyillarini ta’lim muassasalarida keng qo‘llash;
- xalqaro hamkorlikni kuchaytirish;
- ta’limning individuallashtirilgan modellarini rivojlantirish.

Xulosa

Inklyuziv ta’lim zamonaviy ta’lim tizimining muhim tarkibiy qismi bo‘lib, barcha bolalarning sifatli ta’lim olish huquqini ta’minlashga qaratilgan. Jahon tajribasi shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limning muvaffaqiyati davlat siyosati, pedagoglarning malakasi, jamiyatning ijobiy munosabati va yetarli moliyaviy qo‘llab-quvvatlash bilan chambarchas bog‘liq. Kelgusida innovatsion texnologiyalar va xalqaro hamkorlik asosida inklyuziv ta’limning yanada rivojlanishi kutilmoqda. Bu esa barqaror va adolatli jamiyat qurishning muhim sharti hisoblanadi. Maqolada tahlil qilingan xalqaro tajribalar shuni ko‘rsatadiki, inklyuziv ta’limni samarali tashkil etish davlat siyosati, ta’lim muassasalari faoliyati, pedagoglarning kasbiy kompetensiyasi va jamiyatning ijtimoiy madaniy qarashlari bilan bevosita bog‘liqdir. Finlyandiya, Kanada, Buyuk Britaniya va boshqa rivojlangan mamlakatlar tajribasi inklyuziv ta’limni muvaffaqiyatli joriy etish uchun erta diagnostika, individual yondashuv, mutaxassislararo hamkorlik va zamonaviy pedagogik texnologiyalarning muhim ahamiyatga ega ekanligini tasdiqlaydi.

Umuman olganda, inklyuziv ta’limning muvaffaqiyati ta’lim tizimida barcha o‘quvchilar uchun qulay, xavfsiz va qo‘llab-quvvatlovchi muhit yaratishga bog‘liq. Kelgusida inklyuziv ta’limni rivojlantirish maqsadida pedagog kadrlarni tayyorlash tizimini takomillashtirish, ta’lim muassasalarining infratuzilmasini modernizatsiya qilish, zamonaviy axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanishni kengaytirish hamda ota-onalar va mahalliy hamjamiyat bilan hamkorlikni mustahkamlash muhim ahamiyat kasb etadi. Xulosa qilib aytganda, inklyuziv ta’lim nafaqat ta’lim sohasidagi islohotlarning ustuvor yo‘nalishi, balki barqaror rivojlanish, ijtimoiy tenglik va inson kapitalini rivojlantirishning muhim omilidir. Shu sababli inklyuziv ta’limni qo‘llab-quvvatlash va uni yanada takomillashtirish har bir davlatning strategik vazifalaridan biri bo‘lib qoladi.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. O‘zbekiston Respublikasining “Ta’lim to‘g‘risida”gi Qonuni. O‘RQ-637-son. Toshkent, 2020.
2. O‘zbekiston Respublikasi Vazirlar Mahkamasining “Alohida ta’lim ehtiyojlari bo‘lgan bolalarga inklyuziv ta’lim berishni tashkil etish tartibi to‘g‘risida”gi qarori. Toshkent, 2021.

3. R. A. Mavlonova. Pedagogika. – Toshkent: O‘qituvchi, 2019.
4. M. Ochilov. Pedagogika nazariyasi. – Toshkent: O‘qituvchi, 2018.
5. N. Egamberdiyeva. Ijtimoiy pedagogika. – Toshkent: Fan va texnologiyalar, 2020.
6. Sh. Sharipov. Maxsus pedagogika asoslari. – Toshkent: Tafakkur, 2021.
7. UNESCO. The Salamanca Statement and Framework for Action on Special Needs Education. Paris, 1994.
8. United Nations. Convention on the Rights of Persons with Disabilities. New York, 2006.
9. UNESCO. Global Education Monitoring Report: Inclusion and Education – All Means All. Paris, 2020